

ODNOS RODITELJSTVA I LJUDSKIH VRIJEDNOSTI: RAZLIKE S OBZIROM NA SPOL

SAŽETAK

U radu se razmatra odnos roditeljstva i osobnih ljudskih vrijednosti koje se u ovom radu sagledavaju u sklopu Schwartzove teorije univerzalnih ljudskih vrijednosti. Cilj rada je ispitati postoje li razlike u osobnim ljudskim vrijednostima između roditelja i onih ispitanika koji nisu roditelji, uzimajući u obzir njihov spol i dob te njihovo obrazovanje. Podaci su prikupljeni u sklopu devetog vala Europskog društvenog istraživanja (ESS) te je korišten nacionalno reprezentativan uzorak građana Republike Hrvatske (N = 1 810). Ispitan je odnos spola, vrijednosti i roditeljstva, uz očekivanje da spol moderira odnos roditeljstva i vrijednosti i pri čemu su dob i obrazovanje ispitanika kontrolirani. Dobiveni rezultati ukazuju na postojanje razlika u vrijednosnom sustavu s obzirom na roditeljstvo te s obzirom na spol ispitanika. S obzirom na roditeljstvo dobivene su razlike u pridavanju važnosti vrijednosnim tipovima moći i tradicije, a spolne razlike dobivene su u pridavanju važnosti vrijednosnim tipovima moći, hedonizma i poticaja te u pridavanju važnosti vrijednosnim tipovima univerzalizma, dobrohotnosti, tradicije i sigurnosti. Suprotno očekivanju, nije dobiven moderatorski efekt spola na odnos roditeljstva i osobnih ljudskih vrijednosti.

Prethodno priopćenje
Primljeno: srpanj, 2022.
Prihvaćeno: kolovoz, 2023.
UDK: 316.36:316.752
DOI 10.3935/ljsr.v31i1.512

Ivan Dević
orcid.org/0000-0003-0163-3371

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Ključne riječi:

osobne ljudske vrijednosti, roditeljstvo, sociodemografska obilježja, Europsko društveno istraživanje, Hrvatska.

1 Doc.dr.sc. Ivan Dević, psiholog, Znanstveni suradnik, e-mail: ivan.devic@pilar.hr

UVOD

Vrijednosti su trajna vjerovanja da je određeni cilj ili način ponašanja, osobno ili društveno, poželjniji od nekog drugog cilja. One su apstraktni ideali koji usmjeravaju ljudsko ponašanje (Fischer, 2017.; Maio, 2010.). Socijalna pravda, sloboda i pomaganje neke su od vrijednosti koje općenito smatramo poželjnim. U ovom radu vrijednosti se sagledavaju u sklopu Schwartzove teorije osobnih ljudskih vrijednosti (Schwartz, 1992.). Teorija razlikuje deset osobnih vrijednosti niže razine, koje se mogu opisati dvjema nadređenim dimenzijama (Schwartz, 2012.). Prva dimenzija višeg reda suprotstavlja vrijednost zadržavanja tradicionalnih odnosa (obuhvaćeni su vrijednosni tipovi sigurnost, konformizam i tradicija) s vrijednosti otvorenost za promjene (obuhvaćeni su vrijednosni tipovi nezavisnost i poticaj). Na drugoj dimenziji suprotstavljene su vrijednosti vlastito odricanje (vrijednosni tipovi univerzalizam i dobrohotnost) i vlastiti probitak (vrijednosni tipovi postignuće i moć). Vrijednosni tip hedonizam istovremeno je povezan i s otvorenošću za promjene i s vlastitim probitkom te se u istraživanjima svrstava u jednu ili drugu dimenziju (Schwartz, 2006.) (Slika 1.).

Slika 1. Strukturalni odnosi između 10 vrijednosnih tipova niže razine

Sustav osobnih vrijednosti smatra se prilično stabilnim, a promjene u vrijednosnom sustavu najčešće su posljedica društvenih ili osobnih događaja, koje od pojedinca najčešće zahtijevaju neku vrstu prilagodbe (Bardi i Goodwin, 2011.; Verkasalo i sur., 2009.). Veću važnost pridajemo onim vrijednostima koje u životu možemo izražavati, dok manju važnost pridajemo vrijednostima koje nismo u mogućnosti izražavati (Schwartz i Bardi, 1997.).

Društveni i osobni utjecaji na vrijednosni sustav

Na društvenoj razini promjene u vrijednosnom sustavu mogu biti odraz demokratizacije, ekonomskog razvoja, političke i/ili ekonomske nestabilnosti ili drugih, sličnih procesa (Allen i sur., 2007.; Fischer, Milfont i Gouveia, 2011.; van Herk i Poortinga, 2012.; Dalton i Welzel, 2014.). Primjerice, zabilježene su razlike u pridavanju važnosti vrijednosnom tipu sigurnosti uslijed ekstremnih društvenih događaja poput, primjerice, iznenadnog terorističkog napada. Istraživanjem Verkasalo i sur. (2009.) te Goodwin i Bezmenova (2006.) dobivene su razlike u pridavanju važnosti *sigurnosti* prije i nakon što su ispitanici doživjeli teroristički napad u neposrednoj sredini stanovanja. Ova promjena vrijednosnog sustava bila je samo kratkoročna te je s kratkim odmakom vremena nestala. Bardi i Goodwin (2011.) navode da trajnost promjene vrijednosnog sustava ovisi o snazi i duljini promjene u okolni, a ovisno o tome, promjene u vrijednosnom sustavu mogu biti kratkotrajne ili trajne.

Na osobnoj razini, provjerama Schwartzove teorije, jasno je utvrđeno postojanje individualnih razlika s obzirom na dob (Schwartz i Rubel, 2005.; Schwartz i Rubel-Lifschitz, 2009.), spol (Schwartz, 1996.; Schwartz i Rubel, 2005.) i obrazovanje (Schwartz, 2006.). Pri tome, starije osobe veću važnost pridaju vrijednostima tipa zadržavanje tradicionalnih odnosa te vlastito odricanje, dok mlađe veću važnost pridaju otvorenosti za promjene i vlastitu probitku. Uglavnom male razlike s obzirom na spol i stupanj naobrazbe pokazuju da je muškarcima važniji vlastiti probitak, dok je ženama važnije vlastito odricanje, te da je osobama višeg obrazovanja važnija otvorenost za promjene, a manje im je važno zadržavanje tradicionalnih odnosa.

Razlike u osobnim vrijednostima, kao odraz važnih životnih događaja pojedinca manje su istražene, a ukoliko postoje, one se objašnjavaju prilagodbom osoba na nove uloge i nove zahtjeve okoline kao što je, primjerice, pronalazak novog posla, vjenčanje, rođenje djeteta, smrt bračnog partnera i sl. (Kuczynski, Marshall i Schell, 1997.). Na primjer, mladi odrasli ljudi na samom početku karijere veću važnost pridaju otvorenosti za promjene i vlastitom probitku, dok kasnije u životu veću važnost pridaju zadržavanju tradicionalnih odnosa te vlastitom odricanju (Ferić, 2009.; Knaflo i Schwartz, 2001.; Schwartz, 2006.).

Roditeljstvo i vrijednosni sustav

Važni životni događaji koji traže prilagodbu pojedinca na novu životnu situaciju mogu dugoročno promijeniti hijerarhiju osobnih vrijednosti. Rođenje djeteta zahtijeva dugoročnu prilagodbu, pa je očekivana i trajnija promjena vrijednosnog sustava kod onih kojima se rodi dijete (Bardi i sur., 2009.).

Schwartzova teorija vrijednosti ne objašnjava samo sadržajno određenje motivacijskih tipova, već i strukturalne odnose među vrijednostima te pretpostavlja

postojanje dinamičkih odnosa među njima. Bardi i sur. (2009.) pokazali su da važni životni događaji mogu mijenjati vrijednosni sustav, ali i da se promjene ne događaju nekontrolirano, već po određenom pravilu. Prema Schwartzovoj teoriji vrijednosti, neke vrijednosti su kompatibilne, a neke konfliktne (Schwartz, 1992.). Kod kompatibilnih, pridavanje veće važnosti jednom vrijednosnom tipu, poput, primjerice, pridavanja veće važnosti tradiciji, obično prati pridavanje veće važnosti njemu kompatibilnom vrijednosnom tipu, kao što je, primjerice, konformizam. To se događa jer obje vrijednosti motiviraju pokoravanje vanjskim očekivanjima. Za razliku od toga, kod konfliktnih vrijednosnih tipova, pridavanje važnosti jednoj vrijednosti dovodi do istovremenog smanjenja važnosti konfliktne vrijednosti, pa je tako, primjerice, pridavanje veće važnosti konformizmu u konfliktu s vrijednosnim tipom nezavisnosti.

Istraživanja u zapadnoj kulturi potvrđuju da promjene, koje se kod novih roditelja događaju uslijed roditeljstva, usmjeravaju pojedince uglavnom na tradicionalnije poglede (Baxter i sur., 2015.; Corrigan i Konrad 2007.; Vespa, 2009.). Lönnqvist i sur. (2018.) su koristeći Schwartzovu teoriju vrijednosti pokazali da tranzicijom u roditeljstvo ljudi veću važnost pridaju zadržavanju tradicionalnih odnosa nasuprot otvorenosti za promjene. Mogući razlog pridavanju veće važnosti konzervativnijim vrijednostima uslijed rođenja djeteta je taj što vrijednosti služe kao opravdanje za određeno ponašanje (Schwartz, 1992.). Ukoliko se neko ponašanje smatra prikladnim i poželjnim za određenu situaciju, tada će i zadržavanje vrijednosti koje motiviraju tu vrstu ponašanja pomoći u opravdanju tog ponašanja.

Spol roditelja kao mogući moderator odnosa roditeljstva i vrijednosti

Način odgajanja djeteta, obiteljska struktura, kao i uloga roditelja, kulturološki su definirani (Ciabattari, 2001.; Cotter, Hermsen i Vanneman, 2011.), a moguće promjene u vrijednosnom sustavu kod roditelja u Hrvatskoj, u kontekstu Schwartzovog modela do sada nisu ispitane.

Nalazi istraživanja u pogledu roditeljskih uloga donekle su oprečni. Neka istraživanja pokazuju da u Hrvatskoj pretežito prevladava tradicionalna obitelj koja se sastoji od oca, majke i djece, s tradicionalističkim društveno određenim ulogama u obitelji, gdje su majke primarni skrbnici za dijete, te se očekuje da su toplije i brižnije, dok očevi priskrbuju financijsku stabilnost i postavljaju granice u obitelji (Tropšek, 2015.; Topolčić, 2001.).

Druga istraživanja pokazuju da otac nije samo osiguravatelj financijskih dobara u obitelji i onaj koji zahtijeva krute strukture u odgoju, već je sve više ravnopravan majci u odgoju djece (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.; Grgec-Petroci, Lacković i Maleš, 2011.). Također, pokazalo se da su očevi funkcionalno, kognitivno i emocionalno uključeni u odgoj djece te da provode s djecom puno vremena (Lacković-Gr-

gin, 2011.). Recentnija istraživanja, iako idu u prilog postojanju određenih generacijskih pomaka u smjeru rodne ravnopravnosti, ipak pokazuju da su žene i dalje glavne nositeljice većine obiteljskih poslova te da više od muškaraca brinu o ostalim članovima kućanstva (Klasnić, 2017.; Knežević, Gregov i Šimunić, 2016.).

U istraživanjima u SAD-u i drugim zapadnim društvima pokazalo se da roditeljstvo potiče tradicionalnije stavove kod žena, dok kod muškaraca nema promjene u vrijednosnom sustavu (Lönngqvist i sur., 2018.). Za razliku od toga, u društvima izrazito velike spolne neravnopravnosti i postojanja snažnih patrijarhalnih odnosa, kao što je to, primjerice, slučaj u Japanu, žene nakon rođenja djeteta manje podržavaju tradicionalne spolne uloge dok kod muškaraca nisu zabilježene značajne promjene (Yu i Kuo, 2018.). Autori objašnjavaju da majke najvjerojatnije zbog izrazito velike spolne neravnopravnosti više vrednuju vrijednosti koje se tiču otvorenosti za promjene nasuprot zadržavanju tradicionalnih odnosa. Muškarci u tradicionalnijim društvima, čini se, ne doživljavaju velike promjene u spolnim ulogama u kućanstvu niti na poslu te je njihova uključenost u odgoj i brigu o djeci manja u odnosu na majke, pa stoga kod njih niti ne dolazi do promjene u vrijednosnom sustavu.

CILJEVI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Opći cilj ovog rada je ispitati razlike u osnovnim ljudskim vrijednostima s obzirom na roditeljstvo i spol uvažavajući pri tome dob i obrazovanje roditelja. Specifično, cilj je ispitati mogući moderatorski efekt spola u odnosu roditeljstva i osobnih ljudskih vrijednosti uz kontrolu dobi i obrazovanja ispitanika. Pri tome se vrijednosti razmatraju na razini dvije više vrijednosne dimenzije i na razini 10 vrijednosnih tipova niže razine.

Na temelju spoznaja iz istraživanja navedenih u uvodnim dijelu postavljeni su i specifični ciljevi rada:

1. Ispitati moderatorski efekt spola u odnosu roditeljstva i osobnih ljudskih vrijednosti na razini dvije vrijednosne dimenzije više razine. Očekuje se moderatorski efekt spola na odnos roditeljstva i vrijednosti. Sukladno ranijim istraživanjima i s obzirom na ulogu majke koja je više uključena u brigu o djeci te ulogu oca na kojeg se tradicionalno gleda kao na nekog tko je u odnosu na majku ipak manje uključen u odgoj djece, za očekivati je da će žene koje imaju djecu, u usporedbi sa ženama koje nemaju vlastitu djecu, pridavati veću važnost vrijednosnim tipovima koji se odnose na zadržavanje tradicije i očuvanje stabilnosti te će pridavati manju važnost vrijednosnom tipu vlastitog probitka. Očekuje se da između muškaraca koji imaju djecu i muškaraca koji nemaju djecu nema značajne razlike u osnovnim ljudskim vrijednostima.
2. Ispitati moderatorski efekt spola u odnosu roditeljstva i osobnih ljudskih vri-

jednosti na razini 10 vrijednosnih tipova niže razine. Očekuje se moderatorski efekt spola u odnosu roditeljstva i vrijednosti. Kod žena koje imaju djecu u odnosu na žene koje nemaju djecu očekuje se veće pridavanje važnosti vrijednostima koje se odnose na održavanje običaja i ideja tradicionalne kulture. Očekuje se veće pridavanje važnosti vrijednostima konformizam i sigurnost te pridavanje manje važnosti postignuću, moći i poticajima u životu. Očekuje se da kod muškaraca, bez obzira na roditeljstvo, nema razlika u pridavanju važnosti pojedinim vrijednosnim tipovima niže razine.

3. Ispitati povezanost dobi i obrazovanja s osobnim ljudskim vrijednostima na razini dvije hijerarhijski nadređene vrijednosne dimenzije te na razini 10 vrijednosnih tipova. Očekuje se da su dob i obrazovanje povezane s osobnim ljudskim vrijednostima na način da starije osobe veću važnost pridaju zadržavanju tradicionalnih odnosa te vlastitom odricanju, dok mlađe osobe veću važnost pridaju otvorenosti za promjene i vlastitom probitku. U pogledu obrazovanja očekuje se da su osobama višeg obrazovanja važnije vrijednosti otvorenost za promjene, a manje važne vrijednosti zadržavanja tradicionalnih odnosa.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Uzorak

U radu su korišteni podaci prikupljeni u sklopu devetog (2018./19. godina) Europskog društvenog istraživanja (ESS) predstavljajući nacionalno reprezentativan uzorak ispitanika Republike Hrvatske (ESS ERIC, 2021.). U istraživanju je sudjevalo ukupno 1 810 (59,8% žena) punoljetnih građana RH, prosječne dobi 51,16 (SD=17,99; raspon 18 – 90). Od ukupnog broja ispitanika, 1 288 (71,2%) su roditelji, dok ih 521 (28,8%) nema vlastitu djecu. Prema stupnju obrazovanja, uzorkom je obuhvaćeno 3,7% sudionika sa završenom osnovnom školom, 13,6% sudionika sa postignutim srednjoškolskim obrazovanjem (2-3 godine), 60,6% sudionika s postignutim srednjoškolskim obrazovanjem te 22,1% sudionika s višim ili visokim stupnjem obrazovanja.

Korištene mjere i upitnici

U okviru istraživanja ESS koristi se skraćena verzija Upitnika prikaza osobnih vrijednosti (eng. *Portrait values questionnaire*; PVQ-21; Schwartz, 2003.). Upitnik sadrži 21 opis osoba, a zadatak ispitanika je da na skali od 1 do 6 (1 – vrlo mi je slična do 6 – uopće mi nije slična) procijeni koliko mu je opisana osoba slična. Primjeri opisa osoba iz upitnika su »Važno mu je smišljati nove ideje i biti kreativan. On voli

stvari raditi na svoj, originalan način.« ili »Važno mu je biti bogat. Želi imati mnogo novaca i posjedovati skupe stvari«.

Deset vrijednosnih tipova niže razine formiraju se kao aritmetička sredina po dva ili tri opisa (3 opisa za univerzalizam) koja taj vrijednosni tip određuju, s mogućim rasponom odgovora od 1 do 6. Kako bi se korigirale individualne razlike u odgovaranju na pitanja jer neki ispitanici daju prosječno niske odgovore, a drugi prosječno visoke odgovore, prema uputama autora napravljena je korekcija u smislu pretvaranja apsolutne važnosti pridavanja pojedinim vrijednosnim tipovima u relativnu važnost (od ukupnog rezultata na pojedinom vrijednosnom tipu niže razine oduzme se prosječni rezultat svih ispitanika u upitniku pri čemu mogući raspon odgovora ostaje nepromijenjen).

Zatim se na temelju korigiranih čestica upitnika, formiraju četiri vrijednosna tipa više razine (mogući raspon odgovora je od 1 do 6). Iz ta četiri vrijednosna tipa, oduzimanjem rezultata jednog vrijednosnog tipa od njemu suprotstavljenog tipa, dobivaju se dvije vrijednosne dimenzije više razine, s mogućim rasponom odgovora od -5 do 5: I.) vlastiti probitak (-5) nasuprot vlastitom odricanju (5) te II.) zadržavanje tradicionalnih odnosa (-5) nasuprot otvorenosti za promjene (5). Pri tome rezultat bliži jednom (-5), odnosno drugom kraju (5) na svakoj dimenziji označava pridavanje veće važnost jednoj ili drugoj suprotstavljenoj vrijednosti: Pouzdanost četiri vrijednosna tipa više razine izražena Cronbachovim alfa koeficijentom u ovom istraživanju kreću se u rasponu od $\alpha = 0,64$ do $0,77$, što je u skladu s nalazima ranijih istraživanja (Ferić, 2009.; Robinson, 2013.; Schwartz, 2003.).

Za utvrđivanje roditeljstva korišteno je pitanje iz ESS upitnika »Jeste li ikada rodili dijete ili postali biološki otac djetetu?« s mogućim odgovorima na dihotomnoj varijabli »Da« i »Ne«.

Od sociodemografskih varijabli korišten je: spol (muški/ženski) te dob ispitanika (godina rođenja). Za određivanje stupnja obrazovanja korišteno je pitanje iz ESS upitnika »Koji je najviši stupanj obrazovanja koji ste postigli?«, s ponuđenih 15 odgovora: 1) bez škole (do tri razreda OŠ); 2) nedovršena OŠ (4 do 7 razreda); 3) završena OŠ; 4) srednja strukovna škola u trajanju 1 -2 godine (obrtnička, industrijska); 5) srednja strukovna škola u trajanju 3 godine (obrtnička, industrijska); 6) tehničke i srodne strukovne škole (4 godine ili više); 7) gimnazija; 8) stručni studij na visokoj školi ili veleučilištu (2-3 godine); 9) preddiplomski stručni studiji; 10) preddiplomski sveučilišni studij – za akademski naslov *baccalaureus* (3-4 godine) ili umjetnička akademija (preddiplomski studij); 11) specijalistički ili diplomski stručni studij (4-5 godina) 12) dodiplomski studij (4-6 godina); 13) poslijediplomski specijalistički studij/ stručni magisterij (5 godina) ili umjetnička akademija (diplomski studij); 14) poslijediplomski specijalistički studij; 15) magisterij ili doktorat znanosti. Za potrebe ovog rada, radi lakše interpretacije rezultata, ova varijabla je rekodirana te je, spajanjem odgovarajućih kategorija, zadržano četiri kategorije: 1) završena OŠ; 2) srednjoškolsko obrazovanje (2-3 godine); 3) srednjoškolsko obrazovanje (4-5 godina); 4) viši ili visoki stupanj obrazovanja.

Postupak

Podaci su prikupljeni u sklopu međunarodnog projekta »Europsko društveno istraživanje – EDI« (eng. *European Social Survey – ESS*), u sklopu kojeg sudjeluje 30 europskih zemalja. Europsko društveno istraživanje (EDI) je međunarodno anketno istraživanje financirano od strane Europske znanstvene zaklade. Cilj projekta je međunarodna usporedba i sustavno praćenje javnog mnijenja, stavova, vrijednosti i obrazaca ponašanja javnosti o brojnim društveno relevantnim pitanjima. EDI se svake dvije godine kontinuirano provodi od 2002. godine, a Hrvatska je u ovom projektu sudjelovala 2008., 2010., 2018. i 2020. godine.

U ovom radu korišteni su podaci devetog vala ESS-a, koje je za Hrvatsku prikupila agencija Ipsos Puls u razdoblju od 20.9.2019. godine do 27.1.2020. godine na reprezentativnom uzorku građana RH (ESS ERIC, 2021). Korišten je probabilistički više etapni stratificirani uzorak s uzorkovanjem u 4 faze. U prvoj fazi odabrano je 894 područja anketiranja iz tri nacionalne statističke regije (NUTS 3). U drugoj fazi, slučajnim odabirom odabrano je 5 adresa stanovanja iz svakog od tih 894 područja anketiranja te je u trećoj fazi slučajnim odabirom odabrano po jedno kućanstvo sa svake adrese. U četvrtoj fazi je uz pomoć tablice slučajnih brojeva nasumično odabrana jedna osoba iz svakog kućanstva.

Upitnik koji je primijenjen u Hrvatskoj preveden je TRAPD metodom. Dva nezavisna prevoditelja prevela su upitnik s engleskog na hrvatski jezik, nakon toga je treći prevoditelj s obojicom usuglasio finalnu verziju upitnika.

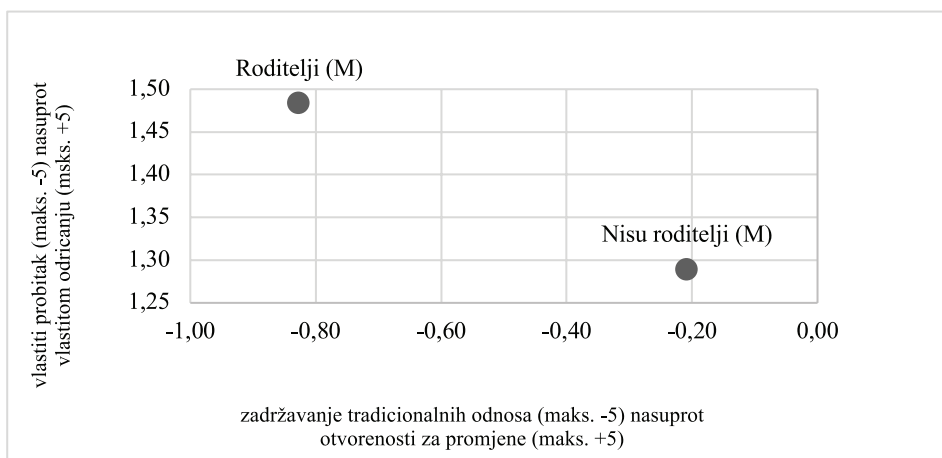
Podaci su prikupljeni terenskim ispitivanjem licem u lice pri čemu su anketari postavljali ispitaniku pitanja čitajući ih s ekrana računala/tableta (eng. CAPI) ili mobilnog uređaja (eng. CAMI) i bilježili odgovore na istom uređaju. Istraživanje je odobreno od strane Etičkog povjerenstva nadležne institucije te je provedeno u skladu s etičkim standardima provođenja kvantitativnih istraživanja s odraslima.

Obrada podataka

Obrade su napravljene uz pomoć statističkog alata SPSS v23. Korišten je post-stratifikacijski ponder za EDI koji se preporučuje za obradu podataka na razini jedne države (Lynn i Anghelescu, 2018.; Kaminska, 2020.). Iz analize su izbačeni ispitanici bez odgovora na više od pet čestica u Schwartzovom upitniku, te oni koji su dali identičan odgovor na više od 16 čestica ($N = 181$). Za ispitivanje moderatorskog efekta spola na odnos roditeljstva i vrijednosti uz kontrolu dobi i obrazovanja korištena je analiza kovarijance (ANCOVA), sa spolom i roditeljstvom kao nezavisnim varijablama te vrijednosnim tipovima kao zavisnim varijablama.

REZULTATI

Ispitana je hijerarhija osobnih ljudskih vrijednosti ispitanika s djecom i ispitanika bez djece na dvije vrijednosne dimenzije višeg reda. Mogući raspon odgovora na obje dimenzije je od -5 do 5. Pri tome rezultat bliži jednom (-5), odnosno drugom kraju (5) svake dimenzije označava pridavanje veće važnosti jednoj ili drugoj suprotstavljenoj vrijednosti te dimenzije. U prvoj dimenziji suprotstavljene su vrijednosti vlastiti probitak (-5) nasuprot vlastitom odricanju (5), dok su u drugoj dimenziji suprotstavljene vrijednosti zadržavanje tradicionalnih odnosa (-5) nasuprot otvorenosti za promjene (5). Na slici 2. prikazani su rezultati za skupinu roditelja i skupinu ispitanika bez djece.

Napomena: M = aritmetička sredina skupine; mogući raspon odgovora je -5 do 5, pri čemu rezultat bliži donjoj ili gornjoj granici raspona ukazuje na veće pridavanje važnosti jednoj ili drugoj suprotstavljenih vrijednosti.

Slika 2. Prikaz aritmetičkih sredina dvije skupine ispitanika (roditelji i ispitanici bez djece) na razini dvije nadređene dimenzije vrijednosti

Roditelji i ispitanici bez djece pridaju veću važnost vlastitom odricanju nego vlastitom probitku ($M_{\text{roditelji}} = 1,48$, $SD_{\text{roditelji}} = 1,05$; $M_{\text{nisu roditelji}} = 1,29$, $SD_{\text{nisu roditelji}} = 1,13$) (aritmetičke sredine obje skupine ispitanika nalaze se iznad nulte vrijednosti). Nadalje, roditelji i ispitanici bez djece veću važnost pridaju zadržavanju tradicionalnih odnosa nego otvorenosti za promjene ($M_{\text{roditelji}} = -0,83$, $SD_{\text{roditelji}} = 1,04$; $M_{\text{nisu roditelji}} = -0,21$, $SD_{\text{nisu roditelji}} = 1,12$) (aritmetičke sredine obje skupine su ispod nulte vrijednosti).

Nadalje, u Tablici 1. prikazana je korelacija obje dimenzije vrijednosti i roditeljstva te dobi i obrazovanja. U jednoj tablici prikazane su korelacije za ženski (prikazano iznad dijagonale) i za muški spol (prikazano ispod dijagonale).

Tablica 1. Korelacija dvije dimenzije vrijednosti, roditeljstva, dobi, obrazovanja kod žena i muškaraca

	1.	2.	3.	4.	5.
Zadržavanje tradicionalnih odnosa nasuprot otvorenosti za promjene	-	-0,25**	-0,43**	0,21**	0,23**
Vlastiti probitak nasuprot vlastitom odricanju	-0,29**	-	0,11**	-0,01	-0,06
Dob	-0,33**	0,11**	-	-0,14**	-0,51**
Najviši stupanj obrazovanja	0,10	-0,07	0,01	-	0,04
Roditeljstvo (1 - Da; 2 - Ne)	0,26**	-0,11**	-0,61**	0,05	-

Napomena: Pearsonovi koeficijenti korelacije za skupinu žena (n=968) prikazani su iznad dijagonale, a Pearsonovi koeficijenti korelacije (r) za skupinu muškaraca (n=643) ispod dijagonale.

Roditeljstvo je kod žena pozitivno povezano s vrijednosnim tipom zadržavanja tradicije nasuprot otvorenosti za promjene $r(968) = 0,23$ ($p < 0,001$) što ukazuje na pridavanje veće važnosti tradiciji od strane majki u usporedbi sa ispitanicama bez djece. Kod muškaraca je također dobivena pozitivna povezanost između roditeljstva i zadržavanja tradicije nasuprot otvorenosti za promjene ($r(643) = 0,26$ ($p < 0,001$)), no dobivena je i negativna povezanost roditeljstva i vlastitog probitka nasuprot vlastitom odricanju ($r(643) = -0,11$ ($p < 0,001$)), što ukazuje na manje pridavanja važnosti vlastitom probitku kod muškaraca koji imaju djecu u odnosu na muškarce bez djece.

Dob je kod muškaraca i kod žena statistički značajno povezana s većim zadržavanjem tradicije nasuprot otvorenosti za promjene. Iako samo kod žena, stupanj obrazovanja statistički značajno je povezan s većim zadržavanjem tradicije nasuprot otvorenosti za iskustva $r(968) = 0,21$ ($p < 0,001$). Navedeno ukazuje na to da su dob i obrazovanje povezani s vrijednostima te su u daljnjim analizama uključeni kao kovarijati.

Kako bi se provjerio mogući moderatorski efekt spola na odnos roditeljstva i vrijednosti, ispitane su razlike u pridavanju važnosti osobnim ljudskim vrijednostima s obzirom na roditeljstvo i spol, uz kontrolu dobi i obrazovanja (Analiza kovarijance – ANCOVA). Postojanje interakcijskog efekta spola i roditeljstva ukazivalo bi na moderatorski efekt spola u odnosu roditeljstva i osobnih ljudskih vrijednosti.

Tablica 2. Razlike u vrijednostima na razini dvije dimenzije vrijednosti s obzirom na roditeljstvo i spol uz kontrolu dobi i obrazovanja (ANCOVA)

		Roditelji		Nisu roditelji		Roditeljstvo			spol			Moderatorski efekt spola (Roditeljstvo x spol)		
		M	SD	M	SD	F	p	η^2	F	p	η^2	F	p	η^2
Osobne ljudske vrijednosti														
Zadržavanje tradicije (-5) nasuprot otvorenosti za promjene (5)	Muški	-0,75	1,01	-0,13	1,17									
	Ženski	-0,87	1,05	-0,28	1,06	2,12	0,15	0,001	11,58**	0,00	0,007	0,18	0,60	0,000
Vlastiti probitak (-5) nasuprot vlastitom odricanju (5)	Muški	1,44	1,05	1,20	1,13									
	Ženski	1,51	1,05	1,37	1,12	0,11	0,74	0,000	4,35*	0,04	0,003	0,49	0,48	0,000

Napomena: $N = 1581$; kovarijati u modelu su: najviši postignuti stupanj obrazovanja i dob ispitanika; $\eta_p^2 =$ parcijalni eta kvadrat

Nije dobivena statistički značajna razlika u pridavanju važnosti vrijednosnom tipu zadržavanje tradicije nasuprot otvorenosti za primjene $F(1,1575) = 2,12$, $p > 0,05$ s obzirom na roditeljstvo, niti je dobivena razlika u pridavanju važnost vrijednosnom tipu vlastitog probitka nasuprot vlastitom odricanju $F(1,1575) = 0,11$, $p > 0,05$ s obzirom na roditeljstvo.

Dobivena je statistički značajna razlika u pridavanju važnosti vrijednosnom tipu zadržavanja tradicije nasuprot otvorenosti za promjene $F(1,1575) = 11,58$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,007$ s obzirom na spol, te u pridavanju važnosti vrijednosnom tipu vlastitog probitka nasuprot vlastitom odricanju $F(1,1575) = 4,35$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,003$ s obzirom na spol. Dobiveni rezultat ukazuje na to da je ženama u odnosu na muškarce, bez obzira na to jesu li majke ili nisu, važnije zadržavanje tradicije nasuprot otvorenosti za promjene, te im je u odnosu na muškarce općenito važnije vlastito odricanje nasuprot vlastitom probitku. Prema Cohenovim (1988.) smjernicama ($\eta_p^2 = 0,01$ – mali efekt, $\eta_p^2 = 0,06$ – srednji i $\eta_p^2 = 0,14$ – veliki), oba efekta su mala. Interakcijski efekt roditeljstva i spola nije se pokazao statistički značajnim.

Nadalje, radi odgovaranja na drugi cilj istraživanja ispitane su razlike u vrijednostima na razini 10 vrijednosnih tipova niže razine s obzirom na roditeljstvo i spol, pri čemu je ponovno kontrolirana dob i obrazovanje ispitanika (Tablica 3.).

Tablica 3. Razlike u vrijednostima na razini 10 vrijednosnih tipova s obzirom na roditeljstvo i spol uz kontrolu dobi i obrazovanja (ANCOVA)

Vrijednosti	Spol	Roditelji		Nisu roditelji		Roditeljstvo			Spol			Moderatorski efektj spola (Roditeljstvo x Spol)		
		M	SD	M	SD	F	p	η^2	F	p	η^2	F	p	η^2
Moć	Muški	-0,98	0,90	-0,79	0,89	5,48*	0,02	0,003	4,33*	0,04	0,003	1,82	0,18	0,001
	Ženski	-1,03	0,88	-0,97	0,89									
Postignuće	Muški	-0,43	0,93	-0,38	1,04	2,63	0,11	0,002	1,09	0,30	0,001	0,09	0,76	0,000
	Ženski	-0,34	0,94	-0,30	0,98									
Hedonizam	Muški	-0,36	0,85	-0,07	0,88	1,29	0,26	0,001	7,77**	0,01	0,005	0,09	0,77	0,000
	Ženski	-0,47	0,92	-0,18	0,90									
Poticaj	Muški	-1,21	0,99	-0,62	1,17	3,58	0,06	0,002	16,17**	0,00	0,010	0,24	0,63	0,000
	Ženski	-1,43	1,04	-0,85	1,12									
Nezavisnost	Muški	0,24	0,74	0,33	0,82	1,56	0,21	0,001	0,32	0,21	0,000	0,35	0,55	0,000
	Ženski	0,24	0,84	0,32	0,72									
Univerzalizam	Muški	0,70	0,56	0,52	0,66	0,25	0,61	0,000	6,77**	0,00	0,004	0,20	0,66	0,000
	Ženski	0,76	0,57	0,63	0,66									
Dobrohotnost	Muški	0,80	0,60	0,76	0,65	0,30	0,59	0,000	11,21**	0,00	0,007	0,19	0,66	0,000
	Ženski	0,93	0,62	0,90	0,70									
Tradicija	Muški	0,22	0,90	-0,19	0,95	13,28*	0,00	0,008	4,24*	0,04	0,003	0,41	0,52	0,000
	Ženski	0,35	0,88	-0,18	0,97									
Konformizam	Muški	0,07	0,79	-0,18	0,94	0,36	0,55	0,000	1,54	0,21	0,001	2,39	0,12	0,002
	Ženski	-0,06	0,86	-0,19	0,92									
Sigurnost	Muški	0,61	0,72	0,38	0,87	0,20	0,65	0,000	10,99**	0,00	0,007	1,34	0,25	0,001
	Ženski	0,67	0,74	0,51	0,77									

Napomena: $n=1581$; kovarijati u modelu su: najviši postignuti stupanj obrazovanja i dob ispitanika. η_p^2 = parcijalna eta kvadrat

Dobivene su značajne razlike u pridavanju važnosti vrijednosnom tipu moći s obzirom na roditeljstvo $F(1,1575) = 5,48$, $p < 0,005$, $\eta_p^2 = 0,003$ te u pridavanju važnosti vrijednosnom tipu tradicije $F(1,1575) = 13,28$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,008$ s obzirom na roditeljstvo, uz kontrolu dobi i obrazovanja. Prema tome, roditelji u odnosu na ispitanike koji nemaju djecu, statistički značajno manju važnost pridaju moći te pridaju statistički značajno veću važnost tradiciji.

Interakcijski efekt roditeljstva i spola nije se pokazao statistički značajnim niti za jedan vrijednosni tip ukazujući na to da spol ne moderira odnos roditeljstva i vrijednosti.

Razlike u pridavanju važnosti navedena dva vrijednosna tipa, dobivene su ne samo s obzirom na roditeljstvo već i s obzirom na spol $F(1,1575) = 4,33$, $p < 0,05$, η_p^2

= 0,003 te $F(1,1575) = 4,24$, $p < 0,05$, $\eta_p^2 = 0,00$, pri čemu žene vrijednosnom tipu moći pridaju značajno manje važnosti nego muškarci dok tradiciji značajno veću važnosti pridaju muškarci u odnosu na žene. Osim za navedena dva vrijednosna tipa, spolne razlike dobivene su i za vrijednosne tipove hedonizma $F(1,1575) = 7,77$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,005$, poticaja $F(1,1575) = 16,17$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,010$, univerzalizma $F(1,1575) = 6,77$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,004$, dobrohotnosti $F(1,1575) = 11,21$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,007$ i sigurnost $F(1,1575) = 10,99$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,007$. Pri tome žene u odnosu na muškarce pridaju manju važnost hedonizmu i poticaju, a veću važnost u odnosu na muškarce pridaju univerzalizmu, dobrohotnosti i sigurnosti. Ovi efekti smatraju se malim.

RASPRAVA

Vrijednosti su analizirane u sklopu Schwartzove teorije (Schwartz, 1992.). U skladu s očekivanjima, hrvatski građani ne pridaju svim vrijednostima jednaku važnost. Roditelji podjednako kao i ispitanici bez djece veću važnost pridaju vlastitom odricanju nego vlastitom probitku te pridaju veću važnost zadržavanju tradicionalnih odnosa nego otvorenosti za promjene. Dobiveni rezultati u skladu su s ranijim nalazima o hijerarhiji vrijednosti u zapadnim zemljama i u Hrvatskoj (Dević, Franc i Mateša Dević, 2019.; Schwartz, 1992.; Schwartz i Bardi, 2001.; Schwartz i sur., 2001.; Torres i Brites, 2006.).

Pokazalo se da su dob i obrazovanje važna obilježja povezana s osobnim ljudskim vrijednostima te su oba povezana i s dimenzijom vlastitog odricanja naspram vlastitog probitka i s dimenzijom zadržavanja tradicionalnih odnosa naspram otvorenosti za promjene (samo dob je u statistički značajnoj korelaciji). Povezanost dobi i obrazovanja s osobnim ljudskim vrijednostima dobivena je i u ranijim istraživanjima (Dević i sur., 2019.; Verkasalo i sur., 2009.), zbog čega je utjecaj ova dva obilježja u glavnim analizama kontroliran. U literaturi je poznato da starije osobe veću važnost pridaju zadržavanju tradicije te značajno manju važnost pridaju vlastitom probitku i otvorenosti za promjene (Schwartz, 2006.; Shoham i sur., 1998.; Knafo i Schwartz, 2001.; Schwartz i Bardi, 2001.; Verkasalo i sur., 2009.). Dobivena povezanost obrazovanja s vrijednostima je također očekivana i potvrđena u ranijim istraživanjima koja su pokazala da je osobama s postignutim višim stupnjem obrazovanja važnija otvorenost za promjene dok im je manje važno zadržavanje tradicionalnih odnosa (Schwartz, 1996., 2006.; Schwartz i Rubel, 2005.; Verkasalo i sur., 2009.).

Ispitivanje razlika u pridavanju važnosti različitim vrijednosnim tipovima s obzirom na važne životne događaja kao što je roditeljstvo u literaturi je rjeđe analizirano. Stoga je važan cilj ovog rada bio ispitati razlikuju li se roditelji od ispitanika koji nemaju djecu u pridavanju važnosti različitim vrijednosnim tipovima te ispitati moderira li spol odnos roditeljstva i vrijednosti. Razlike u vrijednostima analizirane

su najprije na razini dvije nadređene dimenzije vrijednosti te nakon toga, radi dobivanja jasnijeg uvida i na deset vrijednosnih tipova niže razine u sklopu Schwartzove teorije (Schwartz, 1992.). Pri tome je, kao što je ranije navedeno, kontroliran utjecaj dobi i obrazovanja.

U pogledu razlika u pridavanju važnosti različitim vrijednosnim tipovima s obzirom na roditeljstvo, na temelju postojećih istraživanja, očekivano je bilo da će roditelji u odnosu na ispitanike bez djece veću važnost pridavati konzervativnim vrijednostima poput tradicije, konformizma i sigurnosti te da će ova razlika biti evidentna kod majki, ali ne i kod očeva, odnosno očekivano je bilo da će spol moderirati odnos roditeljstva i vrijednosti (prvi cilj ovog rada).

Rezultati su pokazali da u pridavanju važnosti dvjema nadređenim dimenzijama vrijednosti nema značajne razlike s obzirom na roditeljstvo, već razlike postoje samo s obzirom na spol. Pri tome žene u odnosu na muškarce u ukupnom uzorku veću važnost pridaju zadržavanju tradicije nasuprot otvorenosti za promjene te pridaju veću važnost vlastitom odricanju od vlastitog probitka. Slične spolne razlike na ove dvije dimenzije dobivene su i u ranijim istraživanjima (Schwartz, 1996., 2006.; Schwartz i Rubel, 2005.; Verkasalo i sur., 2009.). Mogući razlog zašto razlike u vrijednosnom sustavu nisu dobivene s obzirom na roditeljstvo kada se vrijednosti razmatraju na samo dvije dimenzije je taj što svođenje složenog vrijednosnog sustava na samo dvije temeljne dimenzije ne pruža dovoljno detaljan uvid u moguće razlike u pojedinim vrijednosnim tipovima s obzirom na roditeljstvo. Također, iako je roditeljstvo važan životni događaj po čemu se ove dvije skupine ispitanika razlikuju, važno je napomenuti da na ispitanike obje skupine djeluju slični socio-kulturalni utjecaji pa velike promjene vrijednosnog sustava nisu niti očekivane. Longitudinalnim praćenjima ispitanika potvrđena je stabilnost ljudskih vrijednosti kroz razdoblje od 1 do 8 godina, pa se tako stabilnost ljudskih vrijednosti iskazana Pearsonovim koeficijentom korelacije dobivena u drugim istraživanjima kreće od 0,5 do 0,7 u navedenom vremenskom razdoblju (Vecchione i sur., 2016.; Milfont, Milojev i Sibley, 2016.).

Zbog tradicionalističkih društveno određenih uloga, prema kojima su majke, kao primarni skrbnici za dijete, toplije, brižnije i više su uključene u brigu o djeci od muškaraca u hrvatskoj obitelji (Topolčić, 2001.; Knežević, Gregov i Šimunić, 2016.), očekivano je bilo da će spol moderirati odnos roditeljstva i vrijednosti. No, provedeno istraživanje ipak ne potvrđuje ovo očekivanje. Čini se da se općenito u hrvatskom društvu rodno spolne uloge mijenjaju iz tradicionalnih, s velikom ovisnošću jednog o drugom roditelju, te ulogom oca kao onoga tko uzdržava obitelj i majke koja brine o kućanstvu i djeci, prema egalitarnim ulogama, s podjednakom podjelom moći i ulogama oko brige za djecu i kućanstvo. To je mogući razlog zašto se spol nije pokazao moderatorom odnosa roditeljstva i vrijednosti.

Drugi cilj rada bio je ispitati moderatorski efekt spola na odnos roditeljstva i vrijednosti na razini 10 pojedinačnih vrijednosnih tipova. Moderatorski efekt spola nije dobiven niti kada se vrijednosti razmatraju na razini pojedinačnih 10 vrijednosnih

tipova, što se ponovno može objasniti promjenama u hrvatskom društvu, pri čemu se rodno spolne uloge mijenjaju iz tradicionalnih prema egalitarnim. Međutim, statistički značajna razlika između roditelja i ispitanika bez djece dobivena je u pridavanju važnosti dva vrijednosna tipa: vrijednosni tip moći i vrijednosni tip tradicije. Pri tome roditelji u odnosu na ispitanike bez djece statistički značajno veću važnost pridaju tradiciji te statistički značajno manju važnost pridaju moći. Dobiveni nalaz je u skladu s nalazima nekih ranijih istraživanja koja pokazuju da roditeljstvo potiče tradicionalne stavove i ponašanja (Baxter i sur., 2015.; Katz-Wise, Priess i Hyde, 2010.). Nekoliko je mogućih objašnjenja zašto roditelji u odnosu na ispitanike bez djece pridaju veću važnost tradicionalnim vrijednostima te manju važnost vrijednosnom tipu moći. Moguće je da oni koji su postali roditelji više vrednuju tradicionalne vrijednosti jer svoj vrijednosni sustav moraju uskladiti s novom socijalnom ulogom i kako bi opravdali činjenicu da su postali roditelji (Baxter i sur., 2015.). Schwartz (1992.) ističe da je poželjno pridavanje važnosti onim vrijednosnim tipovima koji će pomoći održati ponašanje koje se smatra prikladnim u određenoj situaciji. Drugo moguće objašnjenje je da oni koji odluče imati djecu tu odluku donose upravo zbog toga jer više vrednuju tradicionalne vrijednosti. Treće moguće objašnjenje je kombinacija ova dva razloga, tj. da ljudi odlučuju postati roditelji na temelju već postojećeg vrijednosnog sustava te da uslijed tog odabira određeni vrijednosni tip s vremenom postaje još izraženiji u hijerarhiji vrijednosnog sustava tog pojedinca.

Roditelji u odnosu na ispitanike bez djece pridaju veću važnost tradicionalnim vrijednostima te pridaju manju važnost vrijednosnom tipu moći. Dobivene razlike ne ukazuju na narušavanje stabilnost vrijednosne strukture postavljene unutar Schwartzove teorije (1992.) jer su ova dva vrijednosna tipa sukladno teoriji kompatibilna. Istraživanja potvrđuju da, kada raste važnost jedne vrijednosti, važnost njoj suprotstavljenoj vrijednosti pada (Bardi i sur., 2009.; Lönnqvist i sur., 2011.). Velike promjene vrijednosnog sustava nisu očekivane, što potvrđuje i istraživanje Bardi i sur. (2009.) koji je temeljem longitudinalnog praćenja života skupine pojedinaca pokazao da zbog utjecaja važnih životnih događaja može doći do promjene u hijerarhiji osobnog vrijednosnog sustava, no da se najčešće mijenja svega jedan od deset vrijednosnih tipova.

Spolne razlike su također dobivene u pridavanju važnosti upravo navedenim vrijednosnim tipovima, pa tako žene u odnosu na muškarce veću važnost pridaju zadržavanju tradicije te manju važnost pridaju moći. No, osim ovih razlika, spolne razlike dobivene su i za neke druge vrijednosne tipove nižeg reda, pa tako žene u odnosu na muškarce pridaju veću važnost i sljedećim vrijednosnim tipovima: univerzalizam, dobrohotnost i sigurnost te u odnosu na muškarce pridaju manju važnost vrijednosnim tipovima: hedonizam i poticaj. Dobiveni nalazi su u skladu s ranijim istraživanjima kojima je u različitim zemljama i na različitim uzorcima potvrđeno da muškarci u odnosu na žene veću važnost pridaju vrijednosnim tipovima moći, hedonizma, postignuća, poticaja i nezavisnosti, dok žene veću važnost pridaju

vrijednosnim tipovima dobrohotnosti i univerzalizma. Manje konzistentan je nalaz da žene pridaju veću važnost sigurnosti, a u pogledu spolnih razlika za vrijednosne tipove tradicija i konformizam nalazi ranijih istraživanja nisu posve konzistentni (Schwartz i sur., 2001.; Schwartz i Rubel, 2005.; Torres i Brites, 2006.).

Ograničenja istraživanja i implikacije za buduća istraživanja

Provedeno istraživanje značajno je iz razloga jer doprinosi objašnjenju toga kako važni životni događaji mogu mijenjati vrijednosni sustav pojedinca, ali ono ima i moguće nedostatke koje ćemo na ovom mjestu ukratko navesti. Potencijalni nedostatak provedenog istraživanja je što u radu nije u obzir uzet spol djeteta, niti broj djece u obitelji. Naime, u nekim istraživanjima naglašava se da spol djeteta može imati utjecaj na stavove i vrijednosti roditelja. Shafer i Malhotra (2011.) pokazali su da očevi djevojčica više podržavaju spolni egalitarizam nego očevi dječaka. Druga istraživanja pokazuju da su roditelji općenito liberalniji kada im se rodi djevojčica (Lee i Conley 2016.; Oswald i Powdthavee, 2010.; Washington, 2008.). Mogući nedostatak provedenog istraživanja je što je roditeljstvo definirano kao biološka kategorija pa tako u skupinu roditelja nisu svrstani udomitelji i posvojitelji djece, što bi u budućim istraživanjima valjalo uzeti u obzir. U budućim istraživanjima valjalo bi uzeti u obzir i dodatna obiteljska obilježja, poput veličine obitelji, ukupnog broja djece u obitelji ili dobi djeteta. Bilo bi dobro koristiti longitudinalan nacrt koji bi omogućio višekratno mjerenje uključujući i tranziciju u roditeljstvo te bi posebna vrijednost ovakvog nacrta bila mogućnost donošenja zaključaka o tome događaju li se promjene u osobnom pridavanju važnosti univerzalnim ljudskim vrijednostima istom brzinom kod očeva i majki nakon rođenja djeteta. Također, bilo bi važno provjeriti razlikuju li se roditelji u poimanju važnosti univerzalnih ljudskih vrijednosti ovisno o dobi djeteta. Posebno bi bilo korisno usporediti postoje li razlike kod roditelja maloljetne djece u odnosu na roditelje punoljetne djece. Valjalo bi istražiti odnos spolne ravnopravnosti obiteljskih uloga, roditeljstva i osobnih ljudskih vrijednosti u kontekstu suvremene obitelji.

ZAKLJUČAK

U radu su ispitane razlike u osobnim ljudskim vrijednostima s obzirom na roditeljstvo i spol sudionika uz kontrolu dobi i obrazovanja. Vrijednosni sustav roditelja ne razlikuje se mnogo od vrijednosnog sustava onih koji nemaju djecu. Ipak, dobivene su očekivane manje razlike u vrijednosnom sustavu. Roditelji u usporedbi sa skupinom ispitanika bez djece statistički značajno veću važnost pridaju vrijed-

nosnom tipu zadržavanja tradicije te značajno manju važnost pridaju konfliktnom vrijednosnom tipu moći. S obzirom na spol dobivene su također očekivane statistički značajne razlike u pridavanju važnosti vrijednostima na razini dvije nadređene dimenzije (zadržavanje tradicionalnih odnosa nasuprot otvorenosti za promjene i vlastiti probitak nasuprot vlastitom odricanju) te u pridavanju važnosti određenim vrijednosnim tipovima niže razine (moć, hedonizam i poticaj, univerzalizam, dobrohotnost, tradicija i sigurnost). Suprotno očekivanju, spol nije potvrđen kao moderator odnosa roditeljstva i ljudskih vrijednosti.

Vrijednosti su dio identiteta ljudi i stoga su povezane sa stavovima i ponašanjem ljudi. Poznavanje vrijednosnog sustava pomaže u predviđanju ponašanja i objašnjenju motivacije koja leži iza vidljivog ponašanja. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da pri osmišljavanju intervencija u socijalnom radu, ali i drugdje, treba voditi računa o tome da roditelje u nešto većoj mjeri nego one koji nemaju djecu motivira zadovoljavanje potrebe za poštovanjem tradicije, dok ponašanja onih bez djece više motivira zadovoljavanje potrebe za moći. Ispitivanje razlika u pridavanju važnosti različitim vrijednostima s obzirom na važne životne događaja kao što je roditeljstvo, do sad nije dovoljno istraženo. Stoga ovo istraživanje daje važan znanstveni doprinos u rasvjetljavanju ove istraživačke teme te otvara prostor za buduća istraživanja u ovom području.

LITERATURA

1. Allen, M. W., Ng, S. H., Ikeda, K., Jawan, J. A., Sufi, A. H., Wilson, M. B. & Yang, K. (2007). Two decades of change in cultural values and economic development in Eight East Asian and Pacific Island Nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 247-269. <https://doi.org/10.1177/0022022107300273>
2. Bardi, A. & Goodwin, R. (2011). The dual route to value change: Individual processes and cultural moderators. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42 (2), 271-287. <https://doi.org/10.1177/0022022110396916>
3. Bardi, A., Lee, J. A., Hofmann-Towfigh, N. & Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 7 913-929. <https://doi.org/10.1037/a0016617>
4. Baxter, J., Buchler, S., Perales, F. & Western, M. (2015). A life-changing event: First births and men's and women's attitudes to mothering and gender divisions of labor. *Social Forces*, 93 (3), 989-1014. <https://doi.org/10.1093/sf/sou103>
5. Corrigan, E. A. & Konrad, A. M. (2007). Gender role attitudes and careers: A longitudinal study. *Sex Roles*, 56 (11), 847-855. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9242-0>

6. Cotter, D., Hermsen, J. M. & Vanneman, R. (2011). The end of the gender revolution? Gender role attitudes from 1977 to 2008. *American Journal of Sociology*, 117 (1), 259-89. <https://doi.org/10.1086/658853>
7. Čudina-Obradović, M., & Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden Marketing.
8. Dalton, R. & Welzel, C. (2014). Political Culture and Value Change. In: Dalton, R. & Welzel, C. (eds.), *The Civic culture transformed: From allegiant to assertive citizens*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-16, <https://doi.org/10.1017/CBO9781139600002.003>
9. Dević, I., Franc, R. & Mateša Dević, R. (2020). Stabilnost i promjene osobnih i (post) materijalističkih vrijednosti hrvatskih građana. *Društvena istraživanja*, 29 (2), 263-286. <https://doi.org/10.5559/di.29.2.05>
10. *European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC)*. (2021). ESS9 - integrated file, edition 3.1 [Data set]. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ESS9E03_1
11. *European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC)*. (2021). ESS9 Data Documentation. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS9-2018>
12. Ferić, I. (2009). Vrijednosti i vrijednosni sustavi: Psihologijski pristup. Zagreb: Alinea.
13. Fischer, R. (2017). From values to behavior and from behavior to values. In: Roccas, S. & Sagiv, L. (eds.), *Values and behavior*. Cham: Springer, 219-235 https://doi.org/10.1007/978-3-319-56352-7_10
14. Fischer, R., Milfont, T. L. & Gouveia, V. V. (2011). Does social context affect value structures? Testing the within-country stability of value structures with a functional theory of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42 (2), 253-270. <https://doi.org/10.1177/0022022110396888>
15. Grgec-Petroci, V., Lacković, Lj. & Maleš, D. (2011). Obitelji se razlikuju. Zagreb: Alinea.
16. Kaminska, O. (2020). Guide to using weights and sample design indicators with ESS data. European Social Survey, https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/ESS_weighting_data_1_1.pdf
17. Katz-Wise, S. L., Priess, H. A. & Hyde, J. S. (2010). Gender-role attitudes and behavior across the transition to parenthood. *Developmental Psychology*, 46 (1), 18-28. <https://doi.org/10.1037/a0017820>
18. Klasnić, K. (2017). *Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena*. Zagreb: Pravobranitelj/ca za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske.
19. Knafo, A. & Schwartz, S. H. (2001). Value socialization in families of Israeli-born and Soviet-born adolescents in Israel. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32 (2), 213-228. <https://doi.org/10.1177/0022022101032002008>

20. Knežević, I., Gregov, L. & Šimunić, A. (2016). Salience and conflict of work and family roles among employed men and women. *Archives of Industrial Hygiene and Toxicology*, 63, 152-163. <https://doi.org/10.1515/aiht-2016-67-2724>
21. Kuczynski, L., Marshall, S. & Schell, K. (1997). Value socialization in a bidirectional context. In: Grusec, J. E. & Kuczynski, L. (eds.), *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons Inc., 23-50.
22. Lacković-Grgin, K. (2011). Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima. *Društvena istraživanja*, 20 (114), 1063-1083. <https://doi.org/10.5559/di.20.4.07>
23. Lee, B. & Conley, D. (2016). Does the gender of offspring affect parental political orientation? *Social Forces*, 94 (3), 1103-1127. <https://doi.org/10.1093/sf/sov098>
24. Lönnqvist, J. E., Leikas, S. & Verkasalo, M. (2018). Value change in men and women entering parenthood: New mothers' value priorities shift towards Conservation values. *Personality and Individual Differences*, 120, 47-51. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.08.019>
25. Lönnqvist, J. E., Jasinskaja-Lahti, I. & Verkasalo, M. (2011). Personal values before and after migration: A longitudinal case study on value change in Ingrian–Finnish migrants. *Social Psychological and Personality Science*, 2 (6), 584-591.
26. Lynn, P. & Anghelescu, G. (2018). *European Social Survey Round 8 Weighting Strategy*. Preuzeto s: https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/ESS8_weighting_strategy_0.pdf
27. Maio, G. R. (2010). Mental representations of social values. In: M. P. Zanna, M. P. (eds.), *Advances in experimental social psychology*. San Diego: Academic Press, 41, 1-43. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(10\)42001-8](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(10)42001-8)
28. Milfont, T. L., Milojev, P. & Sibley, C. G. (2016). Values stability and change in adulthood: A 3-year longitudinal study of rank-order stability and mean-level differences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42 (5), 572-588.
29. Oswald, A. J. & Powdthavee, N. (2010). Daughters and left-wing voting. *The Review of Economics and Statistics*, 92 (2), 213-227. <https://doi.org/10.1162/rest.2010.11436>
30. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2832601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2832601(08)60281-6)
31. Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2 (1), 1-20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

32. Schwartz, S. H. (1996). Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. In: C. Seligman, C., Olson, J. M. & Zanna, M. P. (eds.), *The psychology of values. The Ontario symposium*. New Jersey: Lawrence Erlbaum, 8, 1-24.
33. Schwartz, S. H. (2003). A proposal for measuring value orientations across nations. *Questionnaire Development Package of the European Social Survey. European Social Survey, London*, 259-319
34. Schwartz, S. H. (2006). Basic human values: Theory, measurement, and applications. *Revue Francaise de Sociologie*, 47 (4), 249-288. <https://doi.org/10.3917/rfs.474.0929>
35. Schwartz, S. H. & Rubel, T. (2005). Sex differences in values priorities: Cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89 (6), 1010-1028. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.6.1010>
36. Schwartz, S. H. & Rubel-Lifschitz, T. (2009). Cross-national variation in the size of sex differences in values: Effects of gender equality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97 (1), 171. <https://doi.org/10.1037/a0015546>
37. Schwartz, S. H. & Bardi, A. (1997). Influences of adaptation to communist rule on value priorities in Eastern Europe. *Political Psychology*, 18, 385-410. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00062>
38. Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32 (5), 519-542. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005001>
39. Shafer, E. F. & Malhotra, N. (2011). The effect of a child's sex on support for traditional gender roles. *Social Forces*, 90 (1), 209-222. <https://doi.org/10.1093/sf/90.1.209>
40. Shoham, A., Florenthal, B., Rose, G. M. & Kropp, F. (1998). Differences in value importance: The impact of age and gender in the Israeli population. *ACR North American Advances* 25, 468 - 474.
41. Topolčić, D. (2001). Muškarci to ne rade: Rodno segregirana podjela rada u obitelji. *Društvena istraživanja*, 10 (54-55), 767-789.
42. Torres, A. & Brites, R. (2006). European attitudes and values: The perspective of gender in a transverse analysis. *Portuguese Journal of Social Science*, 5 (3), 179-214. https://doi.org/10.1386/pjss.5.3.179_1
43. Tropšek, A. (2015). *Obiteljski odgoj nekad i danas*. Završni rad. Pula: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
44. van Herk, H. & Poortinga, Y. H. (2012). Current and historical antecedents of individual value differences across 195 regions in Europe. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43 (8), 1229-1248. <https://doi.org/10.1177/0022022111429719>

45. Vecchione, M., Döring, A. K., Alessandri, G., Marsicano, G. & Bardi, A. (2016). Reciprocal relations across time between basic values and value-expressive behaviors: A longitudinal study among children. *Social Development*, 25 (3), 528-547.
46. Verkasalo, M., Goodwin, R. & Bezmenova, I. (2006). Values following a major terrorist incident: Finnish adolescent and student values before and after September 11, 2001. *Journal of Applied Social Psychology*, 36 (1), 144-160. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00007.x>
47. Verkasalo, M., Lönnqvist, J-E., Lipsanen, J. & Helkama, K. (2009). European norms and equations for a two dimensional presentation of values as measured with Schwartz's 21-item portrait values questionnaire. *European Journal of Social Psychology*, 39, 780-792. <https://doi.org/10.1002/ejsp.580>
48. Vespa, J. (2009). Gender ideology construction: A life course and intersectional approach. *Gender & Society*, 23 (3), 363-387. <https://doi.org/10.1177/0891243209337507>
49. Washington, E. L. (2008). Female socialization: How daughters affect their legislator fathers. *American Economic Review*, 98 (1), 311-32. <https://doi.org/10.1257/aer.98.1.311>
50. Yu, W. H. & Kuo, J. C. L. (2018). Does parenthood foster traditionalism? Childrearing and alterations in gender and family attitudes in Japan. *Social Forces*, 97 (1), 221-250. <https://doi.org/10.1093/sf/soy023>

Ivan Dević
Institute of Social Sciences Ivo Pilar

THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTING AND HUMAN VALUES: GENDER DIFFERENCES

ABSTRACT

The relationship between parenting and personal human values is examined, whereby values are considered within Schwartz's theory of universal human values. The aim of this research is to examine the differences in personal human values of parents and non-parents with regard to gender, age and education. The data were collected as part of the ninth wave of the European Social Survey (ESS), and a nationally representative sample of citizens of the Republic of Croatia (N=1810) was used. The relationship between gender, values and parenting was examined, with the expectation that gender moderates the relationship between parenting and values, while the age and education of the respondents were controlled. The obtained results indicate the existence of differences in the value system between parents and non-parents and with regard to the gender of the respondents. With regard to parenting, differences were obtained in the importance attached to the value types of power and tradition, while with regard to gender, differences were obtained in the attachment of importance to the value types of power, hedonism and stimulation, and the attachment of importance to the values of universalism, benevolence, tradition and security. Contrary to expectations, gender does not moderate the relationship between parenting and personal human values.

Key words: personal human values, parenting, stability, sociodemographic characteristics, European Social Survey, Croatia.

*Međunarodna licenca / International License:
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.*